

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבע

פרשת שלח, תשס"ח
מספר 762

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

הקשר בין מצוות ציצית לסיפור המרגלים

לרוב מתקשים אנו להבין מהי נקודת החיתוך שהובילה את חלוקת הפרשיות כפי שהן בידינו.¹ ספר במדבר מגדיל תמיהה זו בגלל מאפיין ייחודי הקיים בו – הצמדת מצוות לסיפורים. תופעה זו קיימת בפרשות נשא, שלח, קרח וחקת, והשאלה המתבקשת היא: מדוע הוצמדו דווקא מצוות אלה לסיפורים אלה ומדוע חולקו הפרשיות כפי שהן, הלוא היה מן הראוי שתוצמדנה המצוות, בוודאי מקצתן, אלה לאלה?

המדרש דן בקשר שבין הסיפור על מקושש העצים ומצוות ציצית הסמוכה לו (טו:לב-מא), וזה לשונו (תנא דבי אליהו רבא, פרשה כד):

אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה, מפני מה חילל זה שבת? אמר לפניו: ריבוננו של עולם, איני יודע. אמר לו: יום חול תפילין בראשו ותפילין בזרועו ורואה וחוזר במעשיו, עכשיו שאין לו תפילין חילל זה את השבת. באותה שעה אמר הקב"ה למשה: משה, צא וברר להם לישראל שיהו נוהגים בו בימים טובים ובשבתות ואיזו מצווה, זו מצוות ציצית.

אם כן, על פי המדרש נבע חטא חילול השבת מהעדר מצווה שתזכיר תדיר את ה' ומצוותיו. להלן נטען שהכתובים עצמם רומזים לקשר בין פרשת ציצית לסיפור המרגלים; בין החטא לתיקון. על כמה קווי דמיון שבין שתי הפרשיות עמדו כבר לפני²

(א) השורש ת-ו-ר שהוא נדיר במקרא מופיע הן בסיפור המרגלים הן בפרשת הציצית.³
(ב) הציצית באה להזכיר את מצוות ה' על ידי ראייתה ("וראייתם אותו"), וראייה זו מקבילה לביטויי הראייה הרבים שבהם נצטוו המרגלים ומתקנת אותם.

(ג) הציצית הבאה לשלול את ההליכה אחר מראה העיניים היא תיקון לתחושת המרגלים שהלכו אחרי עיניהם – "ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם" (יג:לג).⁴

(ד) הציצית הנוגדת את זנות הלב כתיקון לחטא המרגלים המוגדר כזנות (יד:לג).⁵ להלן נסקור בהרחבה את מטבעות הלשון המשותפות ונציג קווי דמיון נוספים בין הפרשיות. חמישה ביטויים משותפים מופיעים הן בסיפור הן במצווה: תור, ראה, בגדים, מצרים, זנות:

1. "לתור" \ "תתורו" – השורש ת-ו-ר ייחודי לפרק זה בכל התורה. בסיפור המרגלים המקביל, שמתאר משה בפרק א' בדברים, מופיעים הפעלים "לחפור" (כב) או "לרגל" (כד), והשורש

¹ אב"ע בפירושו הארוך לשמות ו: כח אומר בקשר להפרדה של פרשה סתומה: "אולי בעל ההפסקות ידע לו טעם למה עשה כן כי דעתו רחבה מדעתנו", וברור שתמיהה זו קיימת גם לפרשיות השבוע.

² כתבו על כך יוסף פרקש "הקשר בין פרשת המרגלים לפרשת ציצית" מעליות יג (תשנ"ג), עמ' 207-210; בני גזונדהייט, "סמיכות פרשיות מפרשת המרגלים עד פרשת קורח", עלון שבות 112 (תשמ"ו), עמ' 65-78; אמנון בזק – <http://www.etzion.org.il/vbm/archive/9-parsha/42shlach.rtf>; וראו מאמרי: "סמיכות הפרשיות בפרשת שלח והקשר בדרך הרמז בין הציצית למרגלים", מורשתנו יז (תשס"ו), עמ' 75-92.

³ ראה רש"י (טו:לט) הרומז לכך בד"ה "ולא תתורו". הרש"ר הירש הציג זאת בסוף פירושו לפרשת שלח, וראה מאמרה של צביה רוזנצוויג בעניין זה, "המצוות בחומש במדבר ומיקומן", שמעתין 149 (תשס"ב), עמ' 9-13.

⁴ עמדו על כך יעקב מילגרום, "פרשת ציצית", בית מקרא כחא (תשמ"ג), עמ' 14-22, וכן בזק (לעיל הע' 2).

⁵ על זאת עמד רק בזק (הערה 2 לעיל).

- ת-ו-ר מופיע שם רק בהקשר התנהלותו של הקב"ה ("ובדבר הזה אינכם מאמינים בה' א-להיכם ההלך לפניכם בדרך לתור לכם מקום" [א:לב]). השימוש בשורש ת-ו-ר הן בסיפור המרגלים⁶ הן במצוות ציצית נראה כמכוון לרמוז על קשר הכרחי ביניהם. ראוי לציין שלא פחות מ-12 פעמים⁷ מופיע השורש ת-ו-ר בסיפור המרגלים, אולי כדי לרמוז ל-12 המרגלים.
2. "וראיתם" – הלשון מקבילה לחלוטין בין שתי הפרשיות (טו:לט // יג:יח) וברור שראיית הציצית באה לתקן את הראייה הלא נכונה של הארץ. גם כאן מתגלה רמז על ידי הופעת השורש ר-א-ה בסיפור המרגלים 10 פעמים, אולי לרמוז לעשרת המרגלים שחטאו בראייתם.⁸
3. "בגדים" – קריעתם על ידי אוהבי הארץ (יד:ו) הביאה כנראה לציווי על בגד חלופי שכוחות תיקון לו היכולים להביא את כל העם לדרגתם של יהושע וכלב.
4. "מצרים" – הזכרת יציאת מצרים במצוות ציצית (טו:מא) באה לתקן את הרצון לשוב למצרים החוזר שלוש פעמים בסיפור החטא (יד:ב, ג, ד).
5. "זנות" – הזכרת זנות הלב במצוות ציצית (טו:לט) רומזת להתנהגות העם שאותה כינה ה' זנות (יד:לג). מאחר שזנות היא חטא הקשור במערכת של קשרים משפחתיים לא נכונים, משתמשת התורה במילה זו כדי לנמק את העונש של הבנים (הקשורים על כרחם לראשי משפחתם – האבות) שייאלצו לנדוד במדבר עקב חטאי אבותם.
- מילים נוספות חושפות לדעתנו עוד רמזים הקושרים את שני הנושאים בצורה גלויה פחות, ונפרט:
6. "כנפי בגדיהם" – לבגד ארבע כנפות, והביטוי מופיע בפרשת ציצית המקבילה, בדברים כב:יב: "גדלים תעשה-לך על-ארבע כנפות כסותך אשר תכסה-בה". בכמה מספרי ההלכה אף נהגו לכנות כך את הציצית עצמה.
- מסלולם של המרגלים בארץ כנען מתואר בקצרה בכתוב (יג:כא): "ויעלו ויתרו את-הארץ ממדבר-צן עד-רחב לבא חמת", אך רש"י מרחיב את התיאור:
- הלכו בגבוליה באורך וברוחב כמין גאם. הלכו רוח גבול דרומית ממקצוע מזרח עד מקצוע מערב כמו שצווה משה "עלו זה בנגב" דרך גבול דרומית מזרחית עד הים- שהים הוא גבול מערבי, ומשם חזרו והלכו כל גבול מערבי על שפת הים עד לבא חמת שהוא אצל הר ההר במקצוע מערבית צפונית, כמו שמפורש בגבולות הארץ בפרשת אלה מסעי.
- אם נקודת המוצא שלהם הייתה קדש ברנע,⁹ הרי הם הלכו מערבה לכיוון הים, משם צפונית עד לבוא חמת, פנו מזרחה עד הירדן וחזרו לאורכו דרומה לקדש ברנע. בפועל הם הלכו לאורך ארבע הכנפות של גבולות הכיבוש שיצטוו עליהן להלך בפרק ל"ג. מכאן שהאזכור של ארבע כנפות הבגד במצוות הציצית רומז אולי גם לארבע כנפות הארץ שבהן הלכו המרגלים.
7. הזכירה ("וראיתם אותו וזכרתם"; "למען תזכרו") – אומרת הגמרא במנחות מג ע"ב: רבי אליעזר בן יעקב אומר: כל שיש לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו, הכל בחיזוק שלא יחטא, שנאמר 'והחוט המשולש לא במהרה ינתק' (קה' ד:יב). אנו מניחים שלא מיסטיקה באה התורה ללמדנו, אלא שמטרת הציצית היא להזכיר את מה ששכח העם - את הבטחות ה'. במעמד הסנה (שמ' ג:ח) וגם לאחריו (יג:ה; לג:ג), הבטיח ה' להביא את העם אל ארץ זבת חלב ודבש, והציצית באה להזכיר שנותן המצוות ונותן הבטחות עתיד גם לקיימן.

⁶ הופעה יחידאית קיימת באירוע שקשור מהותית לסיפור המרגלים. אנו קוראים בפרק י:לב: "ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים וארון ברית-ה' נסע לפנייהם דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה". מאחר שמטרת המרגלים אכן הייתה לתור להם מנוחה (דב' יב:ט: "כי לא-באתם עד-עתה אל-המנוחה ואל-הנחלה"), יש קשר אירוני בין הדברים, וה"תרות" השלילית הפכה את המנוחה לחוסר מנוחה ותעייה במדבר.

⁷ בפרק י"ג פסוקים א, טז, יז, כא, כה, לב (פעמיים); פרק י"ד פסוקים ו, ז, לד, לו, לח.

⁸ בפרק י"ג פסוקים יח, כו, כח, לב (פעמיים); פרק י"ד פסוקים י, יד, כב, כג (פעמיים). רמז זה מובהק פחות, מאחר שבפרק יד:י, כב, הפועל מכוון לראיית כבוד ה' ולא לראיית הארץ. אולם גם אם נפחית את שלושת המופעים האלה נישאר עם שבעה מופעים, וכפי המקובל (ראו קאסוטו, מאדם עד נת, ירושלים תשי"ט, עמ' 6-5), שבעה מופעים הם מאפיין קלאסי של מילים מנחות במקרא.

⁹ רוב החוקרים מזהים את קדש ברנע כ-30 ק"מ ממערב לגבול ישראל-מצרים של היום, מול הר חריף. ואולם תיאורו של רש"י מוכיח שהוא זיהה את קדש-ברנע בנקודה הרבה יותר מזרחית משם.

8. "והייתם קדושים" (טו:מ) – יש גישה¹⁰ המסבירה את חטאם של המרגלים בחששם מאיבוד מעטפת הקדושה שסבבה אותם בהליכתם במדבר. ענני הכבוד סובבו אותם, קידשו אותם והגנו עליהם בצד הפיזי. הם היו פטורים מן הצורך לעמול על הקיום הפיזי שלהם, שהרי אכלו לחם-שמים, ולכן העדיפו להישאר במדבר. אשר על כן באה מצוות ציצית ואומרת שקיום המצוות הוא-הוא הקדושה האמיתית: "ועשיתם את כל מצותי והייתם קדושים".
ויותר מזה – כנגד החשש מאיבוד מעטפת הקדושה, באה הציצית, שהיא בגד שעוטף את הגוף, לומר שיש מעטפת קדושה אחרת, אולי טובה יותר, שהרי היא נוגעת בכל אדם לעצמו. נסכם ונאמר: ברור שמצד הרעיון, מרכזה של ההשוואה הוא הצורך לתקן את תרות הלב והעיניים, שהיא חולשה אנושית, בתרות אחרי מצוות ה', אך רצינו להראות שניסוח הכתובים רומז לקשרים רחבים יותר בין הפרשיות.

יוסף פריאל

דוקטורנט במחלקה לתנ"ך

¹⁰ יהודה אריה-ליב אלטר מגור (מאה 19), בעל "שפת אמת" (שנת תר"מ ד"ה "במדרש אין מפליגין"): "וזה היה במרגלים קדושי עליונים, והיו קרובים לארון ושכינת עוזו כמו שנאמר 'וארון ברית ה' נסע לפניהם' (במ' י:לג), והיה סכנה בירידתם לארץ כנען".